

Egy 'moldvai magyar' házaspár hányatott sorsa a XVIII. század második felében

Vladár Ferenc kedves barátom emlékének

Vladár Ferenc a sátoraljaújhelyi Szőlészeti és Borászati Technikum igazgatója tanítványaival nagyon gazdag helytörténeti gyűjteményt hozott létre. Ez érdeklődésének megfelelően elsősorban szőlészeti és borászati eszközöket, könyveket, iratokat foglalt magába, de mindent megőrzött, aminek muzeális értéket tulajdonított. Így került be a gyűjteménybe a középkori eredetű egri Szabó Céh ládája és benne iratanyaga (Az Egri Múzeum Évkönyve VI, 249-261); vagy Nadányi János: *Florus Hungaricus* c. 1663-ban megjelent nagy fontosságú munkája. Nyugdíjba vonulásakor iskolai utóda nem vállalta a gyűjteményt, így azt a Magyar Mezőgazdasági Múzeum vette át és leltározta, egy részét Tolcsván kiállította. Vladár Ferenc nyugdíjas éveiben rendszeresen bejárt a Sátoraljaújhelyi Kazinczy Levéltárban és ott számomra, Hőgye István levéltárigazgató segítségével, elsősorban agrártörténeti, néprajzi adatokat másolt ki. Ezeket a Hegyaljával, Bodroghöz közel foglalkozó munkáimban rendre felhasználtam (*Balassa Iván: Tokaj-Hegyalja szőleje és bora. Tokaj, 1991*). De nem tudott elmenni egy-egy más tartalmú adat mellett sem, hanem lemásolta és elküldte nekem. Most a sok ezer oldalas gyűjteményben találtam meg az alábbi vallomást, melyet 1772. szeptember 22-én vettek fel (Kazinczy Ferenc Levéltár. *Acta Juridica. Loc: 78. Nro. 123*).

A közvetlen adatait a következőképpen határozta meg: *„Császár András Moldovában Bukorest nevű Városban születtem, cir.24 esztendő, Pápista, feleséges vagyok, és feleségemet Hagymássy Erzsóknak hívják. Füredén (Tiszafüred) azért fogtak meg, hogy passusom nem volt”*.

Élete eddigi folyásáról ezeket vallotta: *„Ifjúságomat ugyan Bukorestben az apám mellett molnárságban töltöttem mint molnár legény katonának állottam Drevios(?) Muszka Dragonyos Regementyébe, szolgáltam itten négy esztendeigh, szinten tavall télen Lengyelországban Csesztokén nevű Városban a Confoederatus Lengyell ellenségtől sebet kaptam, mely miatt az Regimentül ell maradván jutottam kevés idő alatt Krakó Várassában, ahol a muszka kapitánytól, mivel sebem miatt szolgálatra alkalmatlan voltam, obsitot nyertem: ezzel meg indulván mentem fel az grániczon Billikró (talán: Bilgoraj? Bl.) Várassban, ahol négy hétig bizonyos Zölönkaiki embernél ács mesterséget dolgoztam, ellenben itten a Lengyelek által mindenemtül, ugy az obsitontul is meg fosztattam; innend azért jöttem által a Grajniczon Homonna Várossába, de itt csak egy napot mulattam, onnand Ujhelyben, itt is egy nap tartózkodtam, innend Patakra, de itten semmit sem mulattam, onnad jöttem Tocsvárra (helyesen:Tolcsvára, Bl.) tavaly nyáron nyomtatás tájban, ahol a mult Husvétigh bizonyos Muszkál Mihálnál tartózkodtam, annak Szöllőjét műveltem, ugy hasonlóképpen az ott való nótáriusnak háza körül dolgoztam. Innend tehát Husvét után ell indulván jöttem Keresztúrban, itt két nap mulattam, onnand Tokajban, ottan egy nap tartózkodtam, innend a Dorogi csárdára jutottam, ahol is a csárdásnak holmi szerszámot egy hétig dolgoztam, innend Dorogra, Böszörményre, Csegére, Egyekre, de sehol egy étczakánál többet nem mulattam, Egyekről Füredre, ahol meg fogattam.”*

Arra a kérdésre, hogy utazásával mi a célja, így felelt: *„Leg inkább a Kunságba igyekeztem, kívánván valamely malom mellett molnári mesterséget folytatni.”*

Feleségével kapcsolatban így vallott: *„...Hagymássy Erzsébetnek hívják Mólodovábul egyan Bukorest Várasból való személy. Apja nincsen, Anyya most is él. Bukorestben lakik öreg aszony, szegény Sorsban vagyon, leány korában vettem ell ötet, mindenkor míglen el nem vettemis úgy tapasztaltam hogy Pápista volt, ugyan Bukorestben vettem ell magamnak feleségül, ottan az oda való oláh Pápista pap esküdtetett meg bennünket, Nagy György nevezetű oda való gazda volt a násznagyom. Minek előtte katonának állottam, már házias ember voltam. Valamint katonának lettem, szüntelen velem volt, és eő velle azolta is, miolta obsitot nyertem mindenütt együtt keltem jártam utaztam.”*

A vándorlás során három gyerekük született, de a kihallgatás idején ezek közül csak egy élt. *„Völt gyermekem három, az egyik két esztendős Leányom Jablonka alatt hólt meg, a másik egy esztendős férfi gyermek Lublónál meg halálozott, az Harmadik életben és itten vagyon, fél esztendős Leányka, aki is Tótsváron (helyesen: Tolcsván) született, ugyan a Tótsvári Pápista pap keresztelte meg.”*

Ezek után a következő kérdésekre kellett válaszolnia: *„Mi oka lehet annak, hogy magad hazájában Bukorestben vissza menni nem szándékoztál?”* Válasz: *„A Confoederatus Lengyel ellenségtől hazámba menni nem bátorkodtam”.* *„Vald be igazán szolgál-tál é más Regemnteben, nem de nem valahonnan desertáltál?”* Válasz: *„Soha egyebűtt nem szolgáltam, és én Desertor nem vagyok.”*

A következő kérdésből és feleletből kitetszik, hogy családjával minden kapcsolata megszakadt. *„Hallotad é azolta, miolta katonává lettél, Feleséged anyának valamely hírét, él é vagy sem?”* Válasz: *„Semi hírét sem hallottam, az Atyám még akkor életben volt amidón katonának állottam de azt nem tudom, él é vagy sem?”*

Ezután következett a feleség kihallgatása és az nem minden ponton egyezett meg a férjével: *„Hagymássy Örsébeth Moldovában Bukovics névű faluban születtem, cir 30 esztendős papista vagyok, férjem is vagyon, aztat Császár Andrásnak hívják... Ez előtt 5 esztendővel mentem férjemhez, ugyan Bukovics faluban, és oda való Orosz papista pap esküdtetett meg bennünket, násznagyunk nevét nem tudom, hanem az ki adóm Csáky Pálné oda való özvegy Asszony volt.”*

Arra a kérdésre, hogy férje volt-e katona, a következőket válaszolta: *„Völt igenis ü Prussusnál 5 esztendeigh, onnand hazájában Bukovicsra szabadsággal attyafiai látogattni jöven, engemet csak hamar feleségül ell vett, voltunk cir. két hétig együtt oda haza, ott lévén bizonyos muszka kapitány, kinek nevét nem tudom, annak kezét adott, és Dreires muszka Regementben katonának állott Dragonyosokk közé, ottan tehát az ell múltt nyárig katonáskodott”.*

„Miképpen szabadult meg a férjed a muszkától, és mikor jöttek el onnen?” Válasz: *„Az ell múltt télen közel Csentoku Városához a férjemnek száját ell lövén Sebbe esett. Kadamir Városába sebét gyógyította, valamely, zsidó felcser Száját kétszeris bé varta, annak utánna csak magam gyógyítottam be, és így ottan Cir. 4 hétig voltunk, innend mentünk Csesztoka Várasban (ialán: Czestochoua, BI.), itt is három hétig mulattunk, ennek utánna kértt a férjem a Muszka Tisztül obsitot, de nem akart adni, így tehát mivel ott maradni nem bátorkodtunk, ell tökélettünk magunkban, hogy ide jövünk Magyar Országba. Meg indulván azért Jablonkánál bizonyos Lovas Regemntbéli Káplár adott nekünk levelet, hogy a mellett biztossan akár hová mehetünk, de aztat Tótsváron ell vesztetem.”*

A következő kérdés az útvonalukat tudakolta, melyet bejártak. *„Tavaly Cir Aratásnak idejének közepén indultunk meg Jablonkárül, mely helyeken jártunk. Helység(ne)k neveit nem tudom, hanem Cir. 4 nap múlva, amint megindultunk Tótsvárra N. Zemplén Vmegyében jutottunk, ottan egész szüreth végeztéig bizonyos Muszka*

*Andrásnál tartózkodtunk. Szüreth előtt a férjemmel minden féle dolgokban avatkoz-
tunk, szüret alatt hasonlóképpen őo puttunos, én pedig szedő voltam, hol egy gazdá-
nál, hol másikenál; innend szüreth után mentünk Kereszturra bizonyos gazda embe-
rekhez, kinek nevét nem tudom, itten tartózkodtunk az ell múltt (év közepe) tájáig itt
is dolgoztunk, amit csak dolgozni tudtunk, innen Tokajra jöttünk a hol csak egy
éjjczaka háltunk, innend a Doroghi Csárdára jöttünk, ahol Cir 3 napig mulattunk,
ottan a férjem a csárdásnak tengelyt faragott, onnand Napkorra mentünk, aholis
egész nyáron Kállai László Ur molnárjánál a férjem dolgozott, ennek utánna jöttünk
Füredre, holottis meg fogattunk."*

A következő kérdésben a kihallgató azt tudakolta, hogy melyek voltak további szándékaik. *"Pesth felé ügyekztünk abban bizakodván, hogy valahol valamely jó helyet malomban találhatunk."* A következő kérdések a családi körülményekre vonatkoztak, melyekre a felelet így hangzott: *"...énnekem férjem Császár András, aki Moldovábul való ugyan Bukovics helységbül Papista, sem Apja, sem Anyja nem volt, hogy engem ell vett. ...Nekem nem volt sem Apám sem Anyám amidön hozzámentem férjhez...Vólt három gyermeke, az egyik fiu egy esztendős korában Csasztokóban Lengyell Országgh meg hólti, a másik Leány gyermek más fél esztendöss korában Szadamir városában meg halálozott, az harmadik velem vagyon Husvith előtt egy héttel Napkoron (Szabolcs m. BI.) született leány gyermek, akitis az oda való Papista pap keresztelt meg."* Férje katonáskodásával kapcsolatban így vallott: *"Egyebütt nem szolgált, hanem amint fellyebb meg vallottam a Preussusnál őtt esztendeigh, és őtt esztendeig a Muszkánál."*

"Mi oka lehetett annak hogy tik magatok lakások helyében vissza menni nem ügyekztetek?" A felelet: *"Minthogy teherben vóltam nem merészlettünk illy állapotonban meg indulni hanem ugyan csak volt szándékunk most őszel haza Moldvában vissza menni."* Végül a kérdező a vallásuk kérdését szerette volna tisztázni, de a felelet a fentiekkel még csak jobban ellenétbe került: *"En és az férjem is mind a ketten Kálvínisták vóltunk hanem Csasztoki Várossában Lengyell Országban együtt lettünk Papisták."*

Itt fejeződik be a vallomás, mely – igaz sok ellentmondással – de egy moldvai házaspár hányatott életét mutatja be. A molnárságot tanult férj akaratlanul katonának állott és útján felesége is követte, miközben két gyereket is elvesztették. Útjukat csak nagy vonalakban lehet követni, hiszen írni-olvasni nem tudván, az idegen hangzású helyneveket elferdítve mondhatták ki olyan jegyzőkönyv-vezetőnek, aki azokat maga sem ismerte. Feltehetően a XVIII. században sok ilyen keserves sors morzsolta a moldvai magyarságot.

Balassa Iván

Az adminisztrátori rendszer Szabolcs megyében

Az 1840-es években általános jelenség a magyar társadalomban a változások, a reformok szükségességének felismerése, sőt sürgetése mind a kormány, illetve a konzervatív körök, mind pedig az ellenzék részéről. Eötvös József szavaival élve „senki nincs e hazában, ki a jelen állapotot egészen fenntartani akarná”.¹

Több tervezet is születik ezekben az években Magyarország kormányzására és a

¹ Eötvös József: Reform. In: Csizmadia Andor: Bürokrácia és közigazgatási reformok Magyarhonban. Bp. 1979. 180. old.